

POEZIA MISTICO - RELIGIOASĂ. STRUCTURĂ ȘI INTERPRETARE¹

Eugen DORCESCU

Poeților tineri, care îmi sunt prieteni

Specie îndeajuns de clar configurată azi, după o perioadă de inevitabile tatonări, mimetisme și naivități, poezia religioasă ar avea, credem, tot dreptul la un comentariu avertizat, evoluat, profesionist, la un studiu nu doar descriptiv, ci și teoretic, la o abordare capabilă să vehiculeze și să stârnească idei, să propună un metalimbaj, să se revendice de la un sistem și să furnizeze modele. Până când o asemenea cercetare va fi, pe deplin, înfăptuită, rămân multe de făcut, inclusiv primul pas. De fapt: Cum stau lucrurile cu poezia religioasă (creștină), în general, și, mai cu seamă, cu aceea care se manifestă, tot mai îndrăzneț, la noi, în contemporaneitate? În cele ce urmează, vom încerca să avansăm câteva răspunsuri la această legitimă întrebare. Presupunem că, referindu-se nemijlocit la poezie, aceste răspunsuri ar putea viza, într-o măsură apreciabilă, literatura mistico-religioasă în întregul ei.

X

¹ Text publicat, mai întâi, în revista „Banat”, Lugoj, 2/ 2006, și reprodus, cu acceptul autorului și al redacției „Banat”, în „Rostirea românească”, Timișoara, 4–5–6/ 2006; „Poezia”, Iași, 2/ 2006; „Orient latin”, Timișoara, 4/ 2006; „Caligraf”, Drobeta Turnu-Severin, septembrie și octombrie, 2006; „Reflex”, Reșița, 7–9/ 2006, „Columna 2000”, Timișoara, 27 – 28/ 2006, „Viața Românească”, 10/ 2008. A fost preluat, de asemenea, în numeroase publicații on-line.

Poezia religioasă aparține domeniului cuprinzător al *creației de factură spirituală*. Se știe că spiritul este cel care dă viață, formă, durată, energie, în timp ce materia e amorfă, inertă, străină de orice inițiativă și refractară la orice remediu. Materia e moartă, numai duhul e viu: „Duhul este cel ce dă viață; trupul nu folosește la nimic. Cuvintele pe care Eu vi le-am grăit, ele duh sunt și viață sunt” (Ioan 6, 63).

Literatura de orientare spirituală (inclusiv poezia religioasă) este *opera unor autori cu necesități spirituale conștientizate*, și se adresează unor cititori cu același tip de viață interioară, fiindcă ea (în reușitele ei, mai cu seamă atunci când atinge inflexiuni mistice) pornește de la fundamente (nu de la imanență, nu de la aparențe) și se întoarce la fundamente. Într-adevăr, ființa noastră ne depășește pe noi înșine, fiindcă aparține Ființei. Toți oamenii, absolut toți, au nevoi duhovnicești, atâta doar că mulți și le ignoră, spre nefericirea lor, diminuându-și, în acest fel, ființa.

Or, *cantitatea de ființă absorbită în operă îi asigură acesteia trăinicie și valoare*. Exact acest fapt conferă poeziei de factură spirituală noblețe și anvergură.

Celelalte categorii lirice, „materialiste”, sunt, mai mult sau mai puțin, minore. Istoria literaturii o dovedește întru totul (să-i comparăm pe Arghezi, Voiculescu, Blaga cu, spre exemplu, contemporanul lor Mihai Beniuc).

S-ar putea aduce, drept contra-argument, creația lui George Bacovia. Replica noastră, în acest caz, ar fi că atitudinea marelui poet față de imanență este violent repulsivă (nicidecum adulatorie) și că, în traseul ascensional al impulsului liric, el intuiește vidul dindărătul oricăror aparențe, fixându-se, însă, e drept, în teritoriul tragic dintre angoasă și revelație, dintre neant și Existență.

Dar, evident, aceasta poate fi o discuție separată. Să revenim la ceea ce ne preocupă acum.

De obicei, dată fiind lipsa de rigoare și graba diverselor abordări, atâtea câte există, se plutește într-o foarte incomodă confuzie tipologică (și gnoseologică), anume aceea dintre *poezia religioasă* și *poezia mistică*. Este necesar, prin urmare, să se clarifice, pe cât posibil, această dichotomie, spre a se asigura demersului analitic o minimă limpezime.

Poezia religioasă (*religio,-onis* „credință în forțe supranaturale și adorarea lor”) este legată de o formă determinată a unei religii (ca instituție) și-i exprimă acesteia simbolurile, ritualurile, manifestările exterioare. *Poezia religioasă este trăire mediată de ritual a misterului*.

Poezia mistică (*mysticus* „ascuns”, „tainic”) exprimă substanța relației intime dintre spiritul individual și Spiritul universal, dintre făptura umană și Creatorul ei. *Poezia mistică este trăire directă a misterului*. Potrivit lui Tomas d’Aquino, mistica, în întregul ei, este „cognitio Dei experimentalis”.

Să se observe că am spus „trăire a misterului” și nu „comprehensiune a misterului”, întrucât taina rămâne, oricum, de nepătruns: „Lucrurile ascunse sunt la Domnul, Dumnezeuul nostru, dar cele descoperite sunt la noi și’n veac la fiii noștri, ca să plinim noi toate cuvintele acestei Legi” (*Deuteronomul 29, 29*). Participarea la mister este, însă, posibilă. Orice operă, cât de cât semnificativă, se naște dintr-o criză a ființei, dintr-o interogație fundamentală, dintr-o mare *idee trăită*, ce-și are rădăcinile în ceea ce este, pe veci, pecetluit. Pare straniu, mai cu seamă pentru generațiile noastre scientiste (care, pornind de la cultul iluminist al rațiunii, au eșuat în idolatrizarea instinctelor primare), dar nu cu înțelegerea putem spera a înțelege, la asemenea niveluri, ci, așa cum se spune uneori, mai degrabă cu inima: „Cunoștința însă îngâmfă, dar iubirea zidește” (*1 Corinteni 8, 1*. Cf. și *Isaia 6, 10*; *Ioan 12, 40*: „El ochii lor i-a orbit și inima lor

a împietrit-o, pentru ca ei cu ochii să nu vadă și cu inima să nu'ntelegă, ca nu cumva ei să-și revină și Eu să-i vindec”).

X

Între mistic și religios există o diferență de arie și de intensitate. Poezia mistică poate fi, la rigoare, și religioasă, dar poezia religioasă nu este, neapărat, mistică. Mistical cuprinde mai multe perimetre religioase, în principiu, pe toate, și, concomitent, reprezintă esența lor spirituală, eliberată de contingentele cultului, chiar dacă se manifestă, deseori, și prin acestea. În spatele unei cărți de poezie religioasă se află o religie, nu neapărat o metafizică, trăită în profunzimea ei așa-zicând abstractă. În spatele unei cărți de poezie mistică, se află o metafizică „abstractă”, esențializată, redusă la pilonii ei cei mai fini și mai durabili, la eșafodajul ei de rezistență.

O precizare, asupra căreia vom reveni: Fiind vorba de poezie (nu de teologie sau de filozofie), ceea ce validează textele, în toate cazurile pomenite mai sus, este *lectura estetică*. De altfel, autenticitatea spirituală nu poate fi mimată, ea pulsând, ca atare, doar în originalitatea și pregnanța expresiei. Altitudinea proiectului pretinde, în mod obligatoriu, altitudinea realizării. Încercările ce nu satisfac criteriile de performanță estetică (cf. infra) se exclud din discuție.

Un text care nu este poezie nu poate fi, în nici un chip, poezie mistico-religioasă, indiferent ce dorește să fie, ce încearcă să fie sau ce pretinde că este.

Nu se poate ajunge, cu un talent mediocru, cu o învățătură redusă (inclusiv în domeniul *Scripturii*), cu instrumente artistice rudimentare, la nucleul literaturii de această orientare, nucleu pe care, în ce ne privește, îl găsim în celebrul enunț biblic „Abyssus abyssum invocat” (*Psalmul 41, 9*). De altfel, orice act duhovnicesc (și chiar intelectual) major este rezumat în această rostire.

Întrucât, dată fiind factura ei, poezia mistico-religioasă este, din punctul de vedere tematic, structural și atitudinal, previzibilă (cea esențialmente mistică – mai puțin, sau chiar deloc), se poate concepe (imagina) o lectură ideală, tip, la care urmează a se raporta numeroasele texte concrete. Aceste texte concrete se situează fie deasupra, fie dedesubtul lecturii normative (lectură, de altfel, strict formalizată), ceea ce le plasează corespunzător pe scara valorii. Cât despre valoare, ea este confirmată de această lectură, în excelența ei.

E bine, cred, să reamintim că previzibilitatea tematică, în sine, nu exclude, câtuși de puțin, valoarea: ne gândim la tragicii greci, la Dante, la Milton, la Michelangelo și la mulți alții. Ceea ce contează este imprevizibilitatea răspunsurilor, a perspectivei, a unghiului de abordare, a soluțiilor (inclusiv a celor de ordin retoric - stilistic). *Ceea ce contează este forța artistică a mărturiei de credință.* Mărturia are un caracter individual, diferențiat, imprevizibil, ea decurge din unicitatea unui destin, a unui eu particular.

De altfel, noutate absolută, sub raport tematic, nici nu există. În plus, previzibilitatea poate fi privită și invers: absența unei teme (în context, a celei mistico-religioase) este la fel de previzibilă, la cutare autor, pe cât de previzibilă este prezența ei la un altul. Dar, subliniem, chiar și atunci când schema tematică, decelabilă în operă, pare a fi de-a dreptul tiranică, dăinuie, totuși, în afara ei, anumite imponderabile, provenite din datele personalității, ale eului profund, din autenticitatea, adâncimea și sinceritatea, din caracterul vital, nu convențional, ale trăirii, precum și, evident, din măiestria stilistică, din armonia gândului și a cuvântului.

Așadar, competența este, oarecum, dată. Urmează a se constata performanța. Interesant e faptul că, în plan ontologic și

chiar hermeneutic, competența și performanța, în situația analizată, par a fi coextensive și concomitente.

Altfel spus, acest proiect de lectură, la care ne încumetăm acum, este, totodată, o descriere a poeziei religioase.

x

Cadrul tematic, ideatic și vizionar include *patru entități*: *eu* (identitate), *lume* (istorie; desfășurarea umanității în timp, și chiar în spațiu), *Dumnezeu* (eternitate), *text* - acesta din urmă (textul) fiind rezultanta exprimată a interacțiunii primelor trei.

Textul (volumul, poezia) este chiar țesătura de relații stabilite între *actanții mării drame* cosmice: eu (ființă) – lume (istorie) – Dumnezeu (veșnicie și ființă în sens absolut: ebr. *Ehyeh Asher Ehyeh*, lat. *Ego sum qui sum* „Eu sunt Cel ce sunt”, *Exodul 3, 14*). Pe de altă parte, se știe prea bine și se acceptă cvasi - unanim că un poet adevărat, un artist, în genere, „se inspiră” din realitate, nu din ideologii. Or, realitatea nu se confundă cu aparența, cu imanența. Ce anume (mai exact: Cine) este realitatea, sub-stanța tuturor lucrurilor, ne spune același enunț din *Exodul*, pe care ne îngăduim a-l cita, de data aceasta, spre edificare, în grecește: *Ego eimi ho on* („Eu sunt Cel ce sunt”; să se observe gr. *on* „ființă”, suport pentru derivatul *ontologie* „teorie asupra a ceea ce există”, „știința ființei în sine”). Se poate adăuga un enunț din *Coloseni 2*, anume versetul 17, pe care îl reproducem, mai întâi, după câteva ediții franțuzești și englezești: „Tout cela n'est que l'ombre des choses à venir, mais la réalité, c'est le corps du Christ” (*La Bible de Jérusalem*); „car ces choses sont une ombre des choses à venir, mais la réalité relève du Christ” (*Les Saintes Ecritures*); „These are a shadow of the things that were to come; the reality, however, is found in Christ” (*The Holy Bible, New International Version*); „These are only a shadow of what is to come; but the substance belongs to

Christ” (*The Holy Bible*, Revised Standard Version). Textul românesc, în versiunea Bartolomeu Valeriu Anania, sună astfel: „ele sunt o umbră a celor viitoare, dar trupul e al lui Hristos”, cu o notă infrapaginală: „Trupul: realitatea; substanța (în opoziție cu umbra)”.

Subscriem, deci, cu toată convingerea, la o afirmație precum următoarea: „În afară de Dumnezeu nu poate nici să existe, nici să fie concepută o altă substanță” (Spinoza, prop. XIV).

Se vede limpede, în aceste împrejurări, miza elanului liric de factură spiritual-mistică, rezonând, pe întregul parcurs, din marile culmi ale acestui tip de creație, până în palierele mai joase, mai domoale, ale enunțurilor religioase propriu-zise („...le culte de la douleur, le christianisme, contient le vrai secret du passage de l’homme sur la terre” – Madame de Staël).

x

Așa stând lucrurile, vom înțelege că poezia mistico-religioasă (cea demnă de acest nume) este definită, în plan interpretativ, de două noțiuni, de două categorii hermeneutice: pe de o parte, *complexitatea*; pe de altă parte, *profunzimea*. Complexitatea și profunzimea, deseori considerate, în mod eronat, echivalente, sunt, în fapt, complet diferite una de cealaltă (iată, spre exemplu, opinia unui mare scriitor: „...la complexité est prise – erreur fort commune – pour de la profondeur”, Edgar Allan Poe, *Histoires extraordinaires*, Editions d’antan, 1982, p. 5). Complexitatea se referă la orizontalitate, la extindere în suprafață, în sintagmă, are în vedere alteritatea. Profunzimea se referă la verticalitate, la extindere în adâncime, în paradigmă, are în vedere identitatea.

Or, spre a descifra structura complexă a orizontalității și structura profundă, abisală, a verticalității, va trebui să recurgem la o *suită de lecturi*, ordonate succesiv, în trepte, în scară, fiecare

dezvăluind un nivel, un orizont semantic, un strat de înțelesuri, o posibilitate de analiză a realității, un limbaj. Fiecare dintre ele exprimă o anumită *substanță* și se desfășoară într-un amplu evantai de *teme și motive*.

x

Prima este *lectura biblică*, având, drept substanță, suportul scripturistic, identificat în onomastică, în diverse paralelisme, în similitudini, citate, concordanțe. Există modele tutelare: *Psalmii*, *Pildele*, *Apocalipsa*, *Cântarea Cântărilor*, *Ecclesiastul*, *Proorocii*, *parabolele evanghelice* etc. Un cititor ipotetic se poate opri aici, satisfăcut de evidența surselor. Un altul, însă, se simte îndemnat a înainta spre un nivel încă mai elaborat al mesajului. Și, avansând, va descoperi că lecturi biblice îi urmează *lectura etică*. Substanța acesteia este *Legea*. Cât despre teme și motive, enumerăm doar câteva: Intervenția lui Dumnezeu în istorie; Ideea de păcat; Relația conflictuală dintre păcat și curăție; Lupta dintre carne și duh; Seturile de interdicții și de îngăduințe; Drama omului firesc ș.a..

Este foarte interesant de observat și de reținut că, la fiecare nivel, apar, ca un corolar, anume motive particulare, care asigură trecerea spre nivelul următor. Ele evocă șansa, dezideratul, ținta și reprezintă, în plan strict textual, *elementul de autopropulsare*, indispensabil dinamicii semantice. În cazul lecturii etice, aceste elemente de autopropulsare sunt oferite de motivele ce configurează comportamentul creștinului, ce evocă omul ideal și lumea ideală din punct de vedere etic.

În consecință, asistăm la schițarea unui nou pas, organic, logic determinat, orientat, dinspre *Lege*, către cronotopul ce s-ar cuveni s-o încorporeze, orientat, mai exact, spre mulțimea umană, cu timpul și spațiul ei. Deținând *Legea*, cunoscându-i preceptele, urmându-i îndreptările, *umanitatea ar trebui să*

înceteze a fi haotică și să se preschimbe într-o comunitate organizată spiritual, cu atât mai stabilă, cu cât ordinea nu este exterioară, impusă, străină și constrângătoare, în raport cu eul, ci ea răspunde necesităților spirituale constitutive, vitale, înnăscute, ale fiecărui individ, mai mult, răspunde și intereselor sale vremelnice, nu doar celor metafizice. Din nefericire, acum intervin căderile și dezamăgirea.

La cel de al treilea nivel, se află, așadar, *lectura social-istorică*, cea mai dramatică dintre toate. Substanța ei poate fi definită foarte exact recurgându-se la numele pe care-l poartă îngerul adâncului, îngerul nimicitor, *Abaddon* (*Apocalipsa 9, 11*). Ea descoperă *tabloul lumii reale și al omului real*, vehiculând, spre a-l zugrăvi, teme și motive precum: Dezastrul; Prăbușirea; Falimentul omului și al istoriei sale; Eroziunea spațiului; Moartea treptată a timpului; Ravagiile păcatului; Agonia conștiinței etc. Pentru a lămuri lucrurile, mai cu seamă în ce privește domeniul mentalităților contemporane, ni se pare potrivit a porni de la spusele Sfântului Apostol Pavel, din *1 Corinteni 1, 22 – 24*: „Și’n timp ce Iudeii cer semne și Elinii caută înțelepciune, noi Îl propovăduim pe Hristos-Cel-Răstignit...Hristos-Puterea-lui-Dumnezeu-și-Înțelepciunea-lui-Dumnezeu”. Sunt evidențiate aici cele trei căi prin care conștiința recuperează misterul: semnul (miracolul), înțelepciunea (rațiunea), Hristos (credința). Or, omul vremurilor moderne, în anume ipostaze ale sale, refuză, spontan, și miracolul, și înțelepciunea, și credința, alegând, drept unică lege a (supra)viețuirii, instinctualitatea, asociată, eventual, cu gândirea mărunță, adaptativă, și corelată cu un mister difuz și cu o totală confuzie lăuntrică.

Așa se face că, pe locul gol, lăsat în conștiințe de diversele tipuri de ateism, se insinuează și se instaurează, treptat, printr-o palingeneză sui-generis, mentalitățile păgâne. *Emergența păgânismului* primar, primitiv (nici măcar a celui „înțelept”, „clasic”, greco-roman, care era elaborat, subtil, care deținea un panteon

sui-generis), este un fenomen de necontestat, în lumea de azi, și constituie un amplu spațiu de explorare pentru poetul (pentru scriitorul) cu vocație mistică.

În plus, emergența păgânismului, această rătăcire, acest delir, această tragică alienare, generează *demență* (nu neapărat în sens patologic), știut fiind că, mai devreme sau mai târziu, omul, ce se încăpățânează să trăiască departe de Dumnezeu, omul de-spiritualizat, în genere, își pierde mințile, înnebunește. Încă Gustave Flaubert vorbea, în *L'Education sentimentale*, de „la démence universelle”.

Idolatria (fie și neconștientizată) și *demența* – iată temele ce întregesc lectura social – istorică.

Identificăm și aici, în zonele sumbre ale acestei lecturi, mecanismele autopropulsării textuale, altfel spus: teme ce fac posibilă ieșirea din coșmarul realității imediate. Acestea sunt: Jertfa răscumpărătoare; Iisus pe cruce.

Trecerea spre cel de al patrulea nivel, cel al *lecturii spirituale*, se face, deci, ca și în etapele anterioare, firesc și necesar. Ne aflăm, aici, pe un palier istoric și post-istoric, substanța fiind Treimea, iar temele decurgând din destinul omului duhovnicesc: credința, dragostea, splendoarea nădejdi în mântuire. Centrul, izvorul iradiant, al lecturii spirituale este Iisus în slavă.

Evident, așa cum anticipam, acest nucleu complex și dens de sensuri se cuvine comunicat în coordonatele specifice limbajului artistic. De fapt, toate celelalte lecturi se realizează, implicit, prin grila estetică, prin *lectura estetică*, cel de al cincilea tip de contact cu opera mistico-religioasă.

Lectura estetică are în vedere, ca substanță, prezența textului în spațiul artistic, urmărind eficiența limbajului, a comunicării, diversele niveluri de organizare a discursului. Simplificând, reținem, dincolo de ceea ce este inefabil și, în fond, inanalizabil, straturile retorice consacrate și care nu pot fi ignorate într-o cercetare profesionistă: Prozodia (rimă, ritm, măsură, strofă),

Imaginea (metafora, comparația, epitetul), Sintaxa poetică. Interesează, de asemenea, lexicul și frazarea, construcția de ansamblu a enunțului, compoziția, tectonica.

O lucrare literară trebuie să înceapă convingător, să se încheie convingător și să conțină, în țesătura ei, amintitele elemente de autopropulsare.

x

Toate aceste tipuri de lectură, perfect îndreptățite și valide, vorbesc, într-adevăr, despre complexitate și o atestă. Ce se întâmplă, însă, cu profunzimea, de care pomeneam la începutul acestor șiruri? Într-adevăr, ne întrebăm, cum reacționează eul, individul, ființa umană, în fața lumii și a misterului? Eul, singur, în fața infinitului și a morții?

Ajungem, astfel, la *lectura existențială*, lectură puternic tensionată, rezultând din parcurgerea, în mare, a trei trepte epistemologice, pe care le reamintim: cunoașterea senzorială (sensibilă), cea care relevă diversitatea și plasticitatea aparenței și care – aidoma cunoașterii raționale (inductive sau deductive) – este durativă; cunoașterea intuitivă, cea care relevă, în ultimă instanță, neantul, generează, în plan subiectiv, angoasa și se manifestă instantaneu; cunoașterea prin revelație, instantanee și ea, cea căreia i se descoperă Realitatea divină și are, drept corolar, iluminarea.

Trebuie reținut, deci, că intuiția și, mai cu seamă, revelația dejoacă ceea ce am putea numi *farsa ontologică*, adică pretenția imanenței, a ambianței, a aparenței, de a fi realitate. Ele trec dincolo de acest vâl, îi recunosc și farmecul (eventual, mizeria), dar și nimicnicia, căutând și, cât privește revelația, chiar găsind *ceea ce este*. Și încă ceva: nici intuiția, nici revelația (și, implicit, nici aportul lor cognitiv) nu se află sub controlul voinței subiective, ele nu depind de buna intenție, de orgoliul, de ambi-

ția sau de stăruința eului. Intuiția și revelația sunt *date*, țin de har, de dar, de chemare (chiar în sens biblic). Tocmai de aceea, ele sunt completamente străine de trufie, de exacerbările ridicole ale egoului, de infatuările demiurgice ale sărmanului om de pământ (*ha' adham*).

Poetul mistic parcurge toate aceste trepte. „Inițierea” sa pornește de la euforia (sau disforia) simplă, empirică, a simțurilor (pe care nu le ignoră, nici nu le alungă, ci le asimilează, le păstrează cu sine și le valorifică în elaborarea propriului limbaj, a idiolectului său artistic), trece prin șocul și prin cutremurarea contactului cu neantul și cu angoasa (șoc și cutremurare, pe care, iarăși, le absoarbe, ca pe niște experiențe inevitabile și definitive) și ajunge la momentul suprem, situat, deopotrivă, în timp și în afara timpului, în spațiu și în afara spațiului, în zona percepției și dincolo de orice percepție și de orice înțelegere, moment însoțit de acel *tremendum* evocat de Rudolf Otto, moment al mult așteptatei, și al mereu surprinzătoarei descoperiri: „Domnul este!” „It is the Lord!” „C'est le Seigneur!” Așa exclamă apostolul Ioan, în capitolul 21, versetul 7, din cea de a patra *Evanghelie*, singurul din cei șapte ucenici care L-a recunoscut pe Iisus, atunci când Acesta li s-a arătat la Marea Tiberiadei. Într-adevăr, din orice punct ai porni și, eventual, pe orice direcție ai lua-o, dacă îți este dat să ajungi suficient de departe, și se relevă Universul, Universalul, Spiritul.

Pe de altă parte, se poate admite, desigur, că celor trei niveluri de aprehensiune lirică a lumii le corespund trei niveluri diferite în ierarhia axiologică. Una este să te delectezi (sau să te întristezi) scriind, cu măiestrie, poate, dar sub un orizont limitat, autosuficient, despre pârâiașe, nori, întâmplări și emoții, desfăcând și refăcând, maniacal, cuvinte; alta este să cuprinzi, în propriul sine, și în propriul text, vidul dindărătul a tot ce oferă simțurile și, firește, dindărătul unor asemenea jocuri; și alta, în

fine, să ai șansa de a traversa acest vid în prea-plinul revelației. Ca să nu mai vorbim de capacitatea sintetizării celor trei paliere gnoseologico – estetice: ea este apanajul capodoperei.

X

Prin urmare, substanța lecturii existențiale este *ființa*. Identificăm, aici, mari, adesea copleșitoare teme, derivând din explorarea abisului interogativ al lăuntricității: Raporturile eu – lume, eu – Dumnezeu, eu – sine; Conștiința de sine a ființei (altfel spus, *șocul thanatic*, moment esențial, de altfel, în orice biografie); Spaima; Depresia; Angoasa; Iluminarea; Nădejdea mântuirii; Viziunea Împărăției. Și astfel, textul, pornind de la neliniștite căutări în sine și în afara sinelui, de la dureroase incertitudini și de la timide nădejdi, ajunge la fundamentale încredințări – ele însele, deși generatoare de beatitudine, strivitoare și tragice, totuși, fiindcă se încadrează, fatalmente, în datele condiției umane, în statutul ontologic al unei făpturi care, încă de la începuturi, și-a ratat șansa.

Acesta este, într-adevăr, omul: *Ființa care și-a ratat șansa!* De aici derivă întreaga sa suferință. Pe statutul său ontologic, iremediabil conflictual, se întemeiază caracterul insuportabil al vieții („...l'insupportable douceur d'exister" – Jean-Paul Sartre).

Redutabila substanță – angoasa, trăită profund, însă pre-schimbată în evidența lăuntrică a mântuirii individului ca ființă (mântuire adusă de jertfa hristică, prin har, ca un dar nemeritat, ca un „dar fără plată": „don de faveur", „faveur imméritée", „don gratuit", „grâce", „free gift", gr. *kharisma*, lat. *gratia*; cf. *Romani 6, 23*; *Efeseni 2, 5* etc.), infuzează întreaga poezie mistico-religioasă, este diseminată în text. Or, așa cum am afirmat anterior, cantitatea de ființă înglobată în operă îi conferă acesteia durabilitate și valoare. După cum armonia și cursivitatea organică dintre complexitate și profunzime, dintre pri-

mele cinci lecturi amintite și cea de a șasea, sunt probe convingătoare ale aceleiași valori – în plan uman, spiritual și artistic.

X

Dacă ar fi să extragem din această succintă dezbatere câteva enunțuri concludive, ne-am opri la următoarele:

1. Substanța poeziei mistico-religioase este angoasa depășită spre conștiința de sine a ființei salvate;

2. Arhitema poeziei mistico-religioase este crepusculul anunțat și inevitabil („sfârșitul lumii”, sau, mai degrabă, „sfârșitul veacului”, ori, chiar, „sfârșitul veacului acestuia”; „la fin du monde”; „l’achèvement d’un système de choses”; „the end of the age”; cf. gr. *synteleia*, lat. *consummatio* „sfârșit comun”; gr. *aionos*, lat. *saeculi*, ebr. *ha’ olam* „o anumită lume, o stare de lucruri”), urmat de instaurarea Împărăției (gr. *basileia ton uranon*, lat. *regnum caelorum*, ebr. *malkhuth shamayim*);

3. Ideea, mesajul poeziei mistico-religioase, este existența întru mântuire;

4. Definiția omului, potrivit perspectivei existențiale propuse de o atare poezie, se cuvine, cred, reținută cu deosebire. Anume, după opinia noastră, *omul este ființă întru mântuire*, nu „ființă (existență) întru moarte” („Dasein – zum – Tode”, Martin Heidegger). „Atitudinea” sa nu are nimic de-a face nici cu pesimismul nici cu optimismul, în înțelesul curent al acestor termeni, fiindcă, pe de o parte, omul duhovnicesc nu speră oricum, în maniera optimiștilor naivi, ci speră *știind*; iar pe de altă parte, spre deosebire de pesimiști, el acceptă că *există* salvare pentru suflet. „În măsura în care pesimismul sistematic se confundă cu ateismul radical, ceea ce nu ezit să cred (doctrina conform căreia nu există sprijin posibil pentru suflet), el poate fi privit ca respingere a unui teism obiectiv sau empiric, după care divinul *există*” (Gabriel Marcel). Exact din acest motiv,

Ecclesiastul, spre exemplu, împotriva a ceea ce se afirmă în mod curent, și dincolo de tragismul său incontestabil („toate sunt deșertăciune și vânare de vânt”; „all is vanity and the striving after wind”, „tout est vanité et poursuite du vent”, *Ibidem* 1, 14), nu este un text pesimist, deoarece el proclamă doar deșertăciunea lumii terestre, nu și absurditatea ei. Atitudinea omului duhovnicesc este (sau ar trebui să fie), deci, *încredințarea* (supraviețuind oricăror nihilisme, dubii, eșecuri, pseudo-evidențe, dezastre). *Încredințarea* se sprijină pe „ființarea”, „substanța”, substanțierea, pe ceea ce se află dedesubtul (gr. *hypostasis*, lat. *substantia*) lucrurilor (gr. *pragmaton*) nădăjduite, pe „dovada”, proba evidentă, dovedirea (gr. *elegkhos*, lat. *argumentum*) celor nevăzute (Cf. *Epistola către Evrei* 11, 1). Acesta este universul de elecție al misticului (poet sau nu);

5. Filozofia implicită a poeziei mistico-religioase (avem în vedere ceea ce se întâmplă în zilele noastre) este un gen de existențialism creștin, modern ca factură și peren ca substanță.

x

Ar fi o greșeală de neiertat să se trateze cu ușurință un atare domeniu.